

Átkelőhelyek a Tiszán az Árpád-korban

A középkorban az utazók számára nélkülözhetetlenek voltak az átkelőhelyek (hidak, révek, gázlók). Ezek ismerete, lokalizálása segítséget nyújt a középkori úthálózat vizsgálatához.¹ Jelen tanulmány a Tiszán az Árpád-korban fennálló átkelőhelyeket veszi sorra.

A Tiszán az Árpád-kori források alapján csak réveket használtak, hidakról nem rendelkezünk adattal. A kor technikai fejlettségét figyelembe véve egy ilyen nagy folyó esetében ez természetes. A révek ugyanakkor nemcsak átkelőhelyként szolgáltak a középkori utazóknak, hanem kikötőként is működtek a vízi közlekedést, szállítást igénybe vevők számára.

A réveknél vámot kellett fizetni, melyet a források szerint általában többen birtokoltak. Feltehetően ennek megfelelően a szállítás során használt hajók – melyek a gyalogosok mellett szekerek szállítására is alkalmasak voltak – fenntartása is többek között oszlott meg, bár a Tiszára vonatkozó oklevelek soraiban erre utaló adattal nem rendelkezünk. A rév, illetőleg a vám birtoklása nem jelenti azt, hogy a rév melletti terület is az adott birtokos tulajdonában lenne, azonban a földtulajdonosnak a rév fenntartásához és a vámszedéshez engedélyt kellett adnia a rév birtokosának.

A Tisza legészakibb átkelőhelye a Szöllős [Vinohragyiv] helységnél működő rév volt, amelyet István ifjabb király 1262. évi kiváltságlevele alapján a szöllősi *hospesek* szabadon használhattak.² Feltehetően e szabadság abban állt, hogy nem kellett vámot fizetniük az átkeléskor, illetve a kikötő használatakor.

A Bezdédbe [Tiszabezdéd] vezető úton elhelyezkedő révet (*portus Salamon Vasard*)³ Zsurk határjárása során említették meg a források.⁴

¹ A dunai átkelőhelyekre I. Rokai, Petar: „Brodovi” na Dunavu i pritokama na području južne Ugarske u srednjem veku. In: Plovidla na Dunavu i njegovim pritokama kroz vekove. Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa održanog 5. i 6. juna 1979. godine. Urednik: Cubrilović, Vasa. Beograd 1983. 139–175. Az úthálózatra I. Blazovich László: A 14–16. századi úthálózat vázlata. In: Blazovich László: Városok az Alföldön a 14–16. században. Szeged 2002. 47–56.

² Árpád-kori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. Közlemények: Wenzel Gusztáv. Pest–Budapest 1860–1874. (a továbbiakban: ÁÚO) VIII. 31–32. (Szentpétery Imre–Borsa Iván: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. I–II. Budapest 1923–1987. – a továbbiakban: Reg. Arp. – 1793. sz.)

³ A rév Salamon Vásárd neve azonban nem utal arra, hogy vásárra vezető úton helyezkedett volna el, vagy vásárt tartottak volna a környékén, mivel a név személynévi eredetű. Vö. Szabó G. Ferenc: A vásározás emlékei középkori helységneveinkben. Nyiregyháza 1998. 33–34.

⁴ Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. VIII. Kiadják: Ipolyi Arnold, Nagy Imre, Páur Iván, Ráth Károly, Véghely Dezső. Győr 1891. 12–15. (Reg. Arp. 269. sz.)

A Tokaj közelében működő révre a település Körév⁵ neve utal.⁶ A *kő* előtag a rév környékének köves voltát mutatja,⁷ amely jellemző volt más átkelőhelyekre is.⁸

A ladányi [Tiszaladány] révről Anonymus Gestája tesz említést, mint amelyen a honfoglalók keltek át a Tiszán.⁹

A közlekedőket Lúcnál [Tiszalúc] rév segítette útjuk során, melyre Anonymus Gestájában találunk utalást.¹⁰ Ugyanezen átkelőhelyről emlékezett meg III. Honorius pápa (1216–1227) 1227. május 7-én kelt diplomája.¹¹ A révnél vámot szedtek: IV. Béla király 1261. szeptember 9-én kelt oklevele szerint Szent István király a lúci vám¹² harmadrészét mind szárazon, mind vízen az egri püspökségnek

⁵ Hely a Tisza és a Bodrog összefolyásánál.

⁶ Elsőként 1067 körül a százdi apátság alapítólevele említette Körévet, a Tisza és a Bodrog összefolyásánál. *Diplomata Hungariae Antiquissima*. I. Edendo operi praefuit Georgius Györfly. Bp. 1992. (a továbbiakban: DHA) 184. Ezt követően azonban csak 1290. május 27-én kelt oklevélben bukkan fel. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. V/3. Studio et opera Georgii Fejér. Budae 1830. 506. (Reg. Arp. 3557. sz.); Juhász Dezső a Körév olvasatot nem tartotta helyesnek, de Németh Péter bebizonyította, hogy az olvasattal nincs probléma. Vö. Juhász Dezső: A Körü-féle helynevek kérdése. *Magyar Nyelv* 75 (1979) 445–455.; Juhász Dezső: Utólagos megjegyzések a Körü-féle helynevekhez. *Magyar Nyelv* 76 (1980) 469–471.; Németh Péter: A Körü-féle helynevekhez. *Magyar Nyelv* 76 (1980) 469. Rév szavunkat Juhász Dezső szerint nem tekinthetjük 11. századnak. Juhász Dezső: XI. századi-e rév szavunk? (Gondolatok egy oklevélvizsgálat kapcsán) In: *Tanulmányok a magyar nyelv múltjáról és jelenéről*. Emlékkönyv Benkő Loránd születésének 60. évfordulójára. Szerk.: Hajdú Mihály, Kiss Jenő. Budapest 1981. (a továbbiakban: Juhász, 1981.) 133–134.

⁷ Juhász Dezső ezen elgondolás mellett lehetségesnek tekinti, hogy az előtag Tokaj várára utal, a hegyi várak nevéhez hasonlóan. Juhász, 1981. 135.

⁸ Vö. 1209-ben Dobra (Zágráb megye) határjárása egy „körév”-et (*lapideus portus*) említett a Száván. *ÁÚO* XI. 90–94. Bogács (Borsod megye) 1298. évi határjárásában Kövesrév helyet említ az oklevél. Árpád-kori oklevelek a Heves Megyei Levéltárban. *Diplomata Aetatis Arpadiana in archivo comitatus Hevensis conservata*. Kiadja: Kondorné Látkóczi Erzsébet. Eger 1997. (a továbbiakban: Heves) 83–84.

⁹ *Scriptores rerum Hungaricarum*. I–II. Ed.: Szentpétery, Emericus. Budapestini 1937–1938. (a továbbiakban: SRH) I. 61. A ládi révet a szakirodalom a tiszaladányi révvel azonosítja, vö. Anonymus: *Gesta Hungarorum*. Fordította és jegyzetekkel ellátta Pais Dezső. A bevezetőt írta, a jegyzeteket kiegészítette és a térképet tervezte Györfly György. Budapest 1977. 155.; Németh Péter: A középkori Szabolcs megye települései. Nyíregyháza, 1997. (a továbbiakban: Németh, 1997.) 117.; Benkő Loránd: Adalékok Anonymus Bodrog-torkolat vidéki neveihez. *Névtani Értesítő* 21 (1999) 21–24.; Anonymus A magyarok cselekedetei. Kézai Simon A magyarok cselekedetei. Ford. Anonymus művét Veszprémy László, Kézai Simonét Bollók János. Az utószót és a jegyzeteket Veszprémy László írta. Budapest 1999. 60. 143. jegyz.

¹⁰ SRH I. 60.

¹¹ *ÁÚO* XI. 201–202.

¹² A vám késő középkori történetéhez l. Iványi Béla: A tiszaluczi vám bevételei és azok felhasználása 1516–1520-ig. (Bevezetésül a tiszaluczi rév- és vámjog története) *Gazdaságtörténelmi Szemle* 1906. 1–54.

adományozta.¹³ Az oklevél tanúsága szerint Lúcnál közlekedési vámot szedtek, hiszen egyaránt sújtották vele a vízen, és a szárazföldön utazókat.

Csege [Tiszacsege] falut a Tisza két partján lévő átkelőhellyel és a régtől fogva szokásos vámmal (*tributum*) IV. Béla 1248. február 24-én az egri püspökségnek adományozta.¹⁴ Az oklevélben szereplő, két parton elhelyezkedő átkelőhely feltehetően az itt működő révre vonatkozik, amely rév mellett adtak ki oklevelet 1284. július 8-án.¹⁵ A forrásban szereplő vám ennek megfelelően a csegei révvámra vonatkozhatott.

A Dorogmánál [Tiszadorogma] működő révet Anonymus örökítette meg művében,¹⁶ ami azt mutatja, hogy 1200 körül már fontos átkelőhely lehetett.

A poroszlói révet 1299. február 19-én kelt, birtokcserét tartalmazó diploma említette meg. Bár az oklevél szerint Poroszló birtok a rév mellett elhelyezkedő monostorral együtt a Sártvány-Vecse nembeli Jula fia István tulajdonában volt – amelyet elcserélt Ohatmonostora, Hódos, Árkus, Szilas, Csege (Szabolcs megye) és Becseföldre (Torna megye) birtokokkal Rátót nembeli Domokos tárnokmesterrel –, a révhez nem volt köze.¹⁷ A révénél vámot szedtek: IV. Béla 1248. február 24-én a poroszlói vám – mind szárazon, mind vízen – egyharmadát az egri püspökségnek adományozta egy nagy hajóval együtt.¹⁸ Ezen utóbbi feltehetően a rév működtetését segítette elő, ahogy az egri püspökség Örvény falunál is nagy hajón szállította át az embereket a Tiszán.¹⁹ Esetleg a püspökség sószállítását akarta megkönnyíteni ezen adománnyal az uralkodó, hiszen a későbbi, 1289-es oklevél tanúsága szerint sószállító útvonalon helyezkedett el Poroszló, és az egri püspökség IV. Bélától 1248. február 24-én egy sóaknát kapott Désaknán, és vámmentességet az innen szárazon vagy vízen székérrel vagy hajóval Egerbe szállított sóra.²⁰ Az 1248-as oklevél jól mutatja, hogy közlekedési vámot szedtek a településen, hisz egyaránt

¹³ Heves 23–29. (Reg. Arp. 1267. sz.) Az oklevelet 1271-ben V. István megerősítette. Heves 33–34. (Reg. Arp. 2123. sz.)

¹⁴ Heves 13–15. (Reg. Arp. 874. sz.) A Sártvány-Vecse nembeli Jula fia István 1299. február 19-én elcserélte a révben lévő Poroszlót monostorával együtt Rathold nembeli Domokos tárnokmesterrel, aki cserébe Ohatmonostora, Hódos, Árkus, Szilas, Csege birtokokat Szabolcs megyében, valamint Bercseföldét Torna megyében adta, melyek közül Csegét a *possession* szedni szokott *tributummal* együtt cserélte el. ÁÚO V. 202–203. (Reg. Arp. 4217. sz.) Szerintünk azonban itt nem a révvámra vonatkozó adattal találkozunk, hanem adószedéstről emlékezett meg az oklevél. Érdekes, hogy a poroszlói révvám egyharmad részt szintén az egri püspökség tulajdonát képezte IV. Béla 1248. február 24-én kelt adománya folytán. Heves 13–15. (Sugár István: Borsodi oklevelek a Heves Megyei Levéltárban 1245–1521. Miskolc 1980. (a továbbiakban: Sugár, 1980.) 134–135.)

¹⁵ Reg. Arp. 3320. sz.; Az év nélküli oklevél dátumára l. Németh, 1997. 53.

¹⁶ SRH I. 70–71.

¹⁷ ÁÚO V. 202–203. (Reg. Arp. 4217. sz.)

¹⁸ Heves 13–15. (Sugár, 1980. 134–135.)

¹⁹ Heves 23–29. (Reg. Arp. 1267. sz.)

²⁰ Heves 13–15. (Sugár, 1980. 134–135.)

behajtották a szárazföldön és a vízen érkezőktől. IV. László 1289-ben azonban a poroszlói vámot a béli ciszterci apátságnak adományozta, meghatározva, hogy minden sót szállító szekér 4 sót, kisebb terhes szekér 2 báni dénár vámot adjon.²¹ Kovács Béla szerint csak a vám jövedelméből adott át meghatározott részt – a nagyobb és a kisebb szekerek után – az uralkodó a károk rendezésére.²² Az általa feltételezett vámrész-adományozás azonban nem ismert az Árpád-kori forrásokban. Elképzelhetőnek tekintjük, hogy csak a szárazföldön utazóktól beszedett vámot engedte át az uralkodó, míg a kikötő, illetve a rév használataért fizetett összegből nem részesült a kolostor.

Örvény [Tiszaörvény] falu IV. Béla király 1261. szeptember 9-én kelt diplomája szerint az egi püspökség tulajdonát képezte Szent István adományából a vámmal együtt, melyet régtől fogva szedtek. Ugyanakkor itt egy nagy hajó is a tulajdonukban volt, amelyen embereket és szekereket szoktak szállítani, ha kiárad a Tisza.²³ Örvény faluban mindenesetre közlekedési vámot szedtek, és elképzelhető, hogy csak áradás esetén használták átkelőhelyként.

1261. szeptember 9-én készült Ménesítő határjárása keleten egy tiszai révet adott meg határpontként Kókényzugörvénye fölött Fozarfoka nevű helyen, amit Mélyörvénynek is neveznek, és az egi püspökséghez tartozik; valamint elkülönül Vécieszeg [Vécse] birtoktól.²⁴ Ez az átkelőhely a Tiszán Nána [Tiszanána] közelében működhetett.

Az abádi [Abádszalók] révet Anonymus említette munkájában,²⁵ majd 1294. november 14-én III. András itt adott ki oklevelet.²⁶ Az átkelőhelynél révvámot is szedtek, amelynek birtoklása vita tárgyát képezte. A tatárjárás után a rév hasznát Tomaj nembeli Pelbárt fiai, János, Pelbárt és Hektor élvezte, amiért több rokon szavát hallatta. 1251. augusztus 1-jén egyezség született a vitás felek között. Ennek értelmében 1251. év Szent Jakab ünnepétől (július 25.) három éven keresztül a teljes vám Csák fiait, Tibát és Dénest, valamint a néhai Dénes nádor fiait, Junet és

²¹ Kivonata: Hervay, L. Ferenc: *Repertorium historicum ordinis Cisterciensis in Hungaria*. Roma 1984. 54. (Reg. Arp. 3525. sz.)

²² Kovács Béla: *Bélapátfalva története*. Bélapátfalva 1996. 21.

²³ Heves 23–29. (Reg. Arp. 1267. sz.) Megerősítette V. István 1271-ben. Heves 33–34. (Reg. Arp. 2123. sz.); Balázsy Ferencz szerint erre utal az oklevélben található Hajóuta (Hawutha) helynév, mely nem helységet jelölt, hanem a birtoknak azt a részét, mely felé a Tisza áradásakor a hajó járt. Balázsy Ferencz: *Heves vármegye története*. I. Eger 1897. 305. Azonban az oklevél a Hajóuta birtokot Lovásztelek mellett említette, amely Örvénytől jóval délebbre feküdt, azaz e birtoknak nincs semmi köze az oklevél Örvényre vonatkozó részéhez.

²⁴ Heves, 23–29. (Reg. Arp. 1267. sz.)

²⁵ SRH I. 116–117.

²⁶ Reg. Arp. 3995. sz.

Sámudot illetve. Ennek elteltével a vám egyharmada Pelbárt fiainak, és azok örökösének a tulajdonába került. A fennmaradó kétharmad pedig Csák fiait, és a néhai Dénes nádor fiait, illetve azok örökösei kezére jutott. Az egyezség kimondta azt is, hogy sem a kitűzött három év alatt, sem azt követően egyik fél sem akadályozhatja a másik vámbirtoklását; ellenkező esetben vámharmaduk elvesztésével bünhődnek.²⁷ Az oklevélből kitűnik, hogy a vám a tatárjárás előtt került a Tomaj nemzetség tulajdonába, és az akkor kialakuló zürzavart kihasználva Pelbárt fiai maguknak sajátították ki. Ugyanakkor az egyezség szövegéből az is látszik, hogy a teljes vám e nemzetség tulajdonát képezte. IV. Béla 1261. szeptember 9-én kelt oklevele szerint a rév egy része az eгри egyház földjén feküdt, ezért a Tomaj nembeli János, Dénes, Csák és Sebestyén a vámszedő helyet Lampert eгри püspök engedelmével vehették csak birtokba. Ennek tudatában IV. Béla a rév és a vám békés birtoklását biztosította nekik.²⁸ Mivel Lampert csak 1247-től foglalta el a püspöki széket, ez egy utólagos engedély lehetett a részéről, esetleg már elődje is megadta számukra ezt a kedvezményt. A révnél a Tomaj nemzetség hajókkal szállította át az utazókat.²⁹

Roffnál [Tiszaroff] a Tiszán rég idők óta működő révet említett egy 1349. július 17-én kelt oklevél.³⁰

A szolnoki révet elsőként II. András 1214-ben kiadott oklevelében jegyezte le, melyben az uralkodó megemlékezett arról, hogy III. Béla a szolnoki rév – amely Miler mellett volt – egy részét átengedte Boleslav váci püspöknek, melyet ő a leleszi prépostságnak adományozott.³¹ Az oklevél azonban 14. századi hamisítvány.³²

1258-ban a budai káptalan Garábsáp [Belsősap] eladásáról kiadott diplomájában Garábsáp tartozéka volt a Tisza révje.³³

²⁷ Tomaj I. 7–8.; Megerősítette IV. Béla 1251. szeptember 3-án. Reg. Arp. 953. sz.

²⁸ Heves, 23–29. (Reg. Arp. 1267. sz.) Az oklevelet megerősítette V. István király 1271-ben. Heves 33–34. (Reg. Arp. 2123. sz.)

²⁹ 1251. május 24-én kelt oklevél alapján Pelbárt fiainak abádi hajójára rendelkezünk adattal. Reg. Arp. 947. sz.

³⁰ Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I–VII. Szerk. Nagy Imre–Tasnádi Nagy Gyula. Budapest 1878–1920. (a továbbiakban: AO) V. 306.

³¹ CDES I. 144–150. (Erdélyi okmánytár. Codex diplomaticus Transsylvaniae. I. 1023–1300. Op.: Sigismundus Jakó. Budapestini 1997. (a továbbiakban: CDT) 74. sz.)

³² Erdélyi László: Az első állami egyenes adó elmélete. Kolozsvár 1912. 27.; Hóman Bálint: Adó vagy földbér? Századok 47 (1913) 190. 5. jegyzet. Reg. Arp. 295. sz.; Marsina, Richard: Študie k Slovenskému diplomatáru I. Historickē študie XVIII. (1973) 35.; CDT 74. sz.

³³ Bártfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig. Budapest 1938. 520–522. (Benedek Gyula: Oklevelek Külső-Szolnok vármegye XIII. századi történetéből. In: Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve. 7. Szerk.: Botka János. Szolnok 1992. 217–250. 228–229.)

Anonymus honfoglalás történetében az Alpár [Tiszaalpár] melletti Görög-rév³⁴ etimológiáját adja meg. Ezek szerint a magyarok Alpárnál legyőzték a görög-bolgár sereget, akik a Tiszán át úszva menekültek, és a Tiszába veszték. Róluk kapta volna Görög-rév a nevét.³⁵ Anonymus etimológiája azonban téves, ugyanis a rév nem ezekről a görögökről kapta a nevét. Alpár egy részét a XII. században a szávaszentdemeteri ortodox, „görög” rítusú monostor birtokolta, és róluk kapta a Görög-rév nevét. Ezt támasztja alá az, hogy a monostor birtokait más esetben is görögnek nevezték.³⁶

Bódnél rév működött, amit Anonymus szerepeltetett a honfoglalás történetében.³⁷ A révnél vámot is szedtek, melyet 1075-ben I. Géza király a garamszentbenedeki kolostornak adományozott. A forrás a bődi vámot az átkelés vámjának (*tributum transitus super Tizam*) nevezte.³⁸ Bár az oklevél interpolált, a vámot a garamszentbenedeki kolostor birtokolta, hiszen III. Ince pápa 1209. május 15-én kelt megerősítő diplomájában is szerepel, igaz, mint vízivám (*tributum aque*).³⁹ Ez alapján, valamint a forrásokban található meghatározásokkal összhangban azt mondhatjuk, hogy Bódnél révvámot szedtek.

³⁴ 1341. november 30-án Alpár határjárásában már Török-rév néven szerepelt. AO IV. 170–173.; Anjou-kori Oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia XXV. Szerk.: Sebök Ferenc. Budapest–Szeged 2004. 826. sz.

³⁵ SRH I. 83.

³⁶ Vö.: Györffy György: Anonymus. Rejtély avagy történeti forrás? Budapest 1988. 67–100.

³⁷ SRH I. 84., 101.

³⁸ DHA I. 213–218. (Reg. Arp. 20. sz.); Az oklevélnek és megerősítéseinek hitelességét Salamon Ferenc kétségbe vonta. Salamon Ferenc: Budapest története. III. Budapest 1885. 12.; Vele szemben Knauz Nándor hitelességük mellett érvelt. Knauz Nándor: A szent benedeki apátság alapító levele. Új Magyar Sion 1886. 241–260., 321–344.; Knauz Nándor: Garam-melletti Szent-Benedeki apátság. Budapest 1890. 1–32.; Az oklevél a kutatás mai álláspontja szerint interpolált. vö.: Fejérfataky László: A királyi kancellária az Árpádok korában. Budapest 1885. 13.; Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt. 1–2. Budapest 1899. Reprint 1984. (a továbbiakban: Pauler, 1899.) 376. 10. jegyzet; Hóman Bálint: A magyar nép neve a középkori latinságban. Történelmi Szemle 1918. 11.; Reg. Arp. 20. sz.; Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. I–II. Ad edendum praeparavit: Richard Marsina. Bratislavae 1971–1987. (a továbbiakban: CDES) I. 54.; Püspöki Nagy Péter: Szeliz város címere. Bratislava 1976. (a továbbiakban: Püspöki, 1976.) 62.; Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae. I. Budapest 1987. (a továbbiakban: ÁMTF I.) 418–420.; Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Budapest 1988. 371.; DHA 212.; Az oklevelet megerősítette II. István (1116–1131) 1124-ben. CDES I. 68–69.; Az oklevél hamis. vö.: Reg. Arp. 54. sz.; Karácsonyi János: A hamis, hibáskeletű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig. [A Történelmi Tár 1908. évi számában megjelent „Pótlások...”-kal kiegészítve. Szerk.: Koszta László. Szeged 1988. (a továbbiakban: Karácsonyi, 1988.) 10–11.; CDES I. 68.; Püspöki, 1976. 61.; II. András (1205–1235) 1217-ben erősítette meg, az oklevél azonban hamis. CDES I. 177–178.; Az oklevél hamis. Vö.: Reg. Arp. 345. sz.; Karácsonyi, 1988. 14–15.; CDES I. 54.; Püspöki, 1976. 61.

³⁹ CDES I. 118–119.

Ezenkívül Körtvéyesnél⁴⁰ is át lehetett kelni a Tiszán. A rév negyedét Bar-Kalán nembeli Pósa fia Nána 1266. május 5-én a margitszigeti apácáknak adományozta.⁴¹

A szegedi tiszai révről III. Béla király 1193-ban kelt oklevele tett említést, mely szerint Eufroszina királyné Szeged egy részét⁴² a tiszai révvel együtt a székesfehérvári johannitáknak adományozta.⁴³ Feltehetően az adomány a révnél szedett vámra is vonatkozott.⁴⁴

Kanizsa a Tisza legfontosabb átkelőhelye a Maros torkolat alatt. A rév két partján két Kanizsa nevű helység alakult ki, a bal parti Csanád megyében Révkanizsa [Novi Kneževac], a jobb parti Bodrog megyében Kanizsa. Révkanizsának már a neve mutatja a rév létezését, bár elsőként csak 1332-ben jelenik meg ilyen alakban.⁴⁵ Ugyanezen révet említette Albeus 1237 és 1240 között készült – a pannonhalmi apátság birtokait összeíró – oklevelében Kanizsa határjárásakor.⁴⁶

Szanádrévnek [Sanad] csak a neve utal az átkelőhelyre, amely alakban 1274-ben szerepel először a forrásokban.⁴⁷

A Tisza melletti Zentarévet⁴⁸ [Senta] a Csanád nem Telegdi-ága a hamis 1247. évi oklevelek szerint a vámmal együtt birtokolta.⁴⁹ Zentarévnél, ahogy neve

⁴⁰ Ma puszta Hódmezővásárhelytől nyugatra.

⁴¹ Budapest történetének okleveles emlékei. Monumenta diplomatica civitatis Budapest. Csánky Dezső gyűjtését kiegészítette és sajtó alá rendezte Gárdonyi Albert. I. Budapest 1936. (a továbbiakban: BTOE I.) 87–90. (Reg. Arp. 1486. sz.); 1276. május 20-án V. Ince pápa megerősítette az apácákat benne. BTOE I. 152–156.

⁴² A kutatás Alszegeddel azonosítja. Vö.: ÁMTF I. 901.; Kubinyi András: Városfejlődés és vásárhelyzet középkori Alföldön és az Alföld szélén. Dél-alföldi évszázadok. 14. Szeged 2000. 116.

⁴³ Ó-magyar olvasókönyv. Összeállította: Jakubovich Emil, Pais Dezső. Pécs 1929. 52–61. (Reg. Arp. 155. sz.)

⁴⁴ Szeged vámjá Lodomér váradi püspök 1273-ban kelt oklevele szerint a váradi káptalan tulajdonában volt. Franz Zimmermann–Carl Werner: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I. (1191–1342) Hermannstadt 1892. 122–123.; A 14. századi váradi statutum szerint azonban a vám egyharmada volt csak a káptalan tulajdonában, a fennmaradó kétharmadot a püspökség birtokolta. A váradi káptalan legrégebbi statutumai. Közlétesíti: Bunyitay Vincze. Nagyvárad 1886. 57.; Elképzelhetőnek kell tekintenünk, hogy a váradi egyház a szegedi vásárvám birtokosa volt. Ezt támasztja alá az is, hogy a szegedi polgárok vásártartásra vonatkozó kiváltságot csak az Árpád-kort követően tudtak szerezni. Vö. Blazovich László: Megjegyzések Szeged középkori jogi helyzetéhez. In: Kelet és nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerk.: Koszta László. Szeged 1995. 77–94.

⁴⁵ DL 322

⁴⁶ Erdélyi László: A pannonhalmi főapátság története. Első korszak: A megalapítás és terjeszkedés kora 996–1243. Budapest 1902. (a továbbiakban: PRT I.) 771–787.; Datálására I. PRT I. 787.

⁴⁷ DF 254 787 (CDT 334. sz.)

⁴⁸ A Tisza partján, Zentával szemben feküdt. Zsilinszky Mihály Csongrád megyéhez sorolja. Zsilinszky Mihály: Csongrádvármegye története. I. Budapest 1897. (a továbbiakban: Zsilinszky, 1897.) 46.

⁴⁹ ÁÚO VII. 220–222.; ÁÚO VII. 242–245.; Vö.: Karácsonyi, 1988. 20–22. 99–101. sz.; ÁMTF I. 839.

is mutatja, rév működött,⁵⁰ ennek megfelelően révvábot szedhettek a településnél. A Tisza jobb, Bodrog megyei oldaláról szintén van adatunk a révre, ugyanis 1264. május 28-án Csecstó (Bodrog megye) határjárása említette Zentánál a révet.⁵¹

Péterrève [Bačko Petrovo Selo] nevéből ítélve révhely lehetett,⁵² mely I. László 1092. augusztus 25-én kelt oklevele szerint a révvel együtt a tihanyi apátság tulajdonában volt.⁵³ Az oklevél azonban hamis.⁵⁴ Ezt követően 1247. április 14-én kelt oklevélben találkozunk vele, mely szerint a Csanád megyei Morotva víz Péterrève (Bács m.) irányából folyik, ami arra mutat, hogy a csanádi oldal is Péterrève nevet viselt.⁵⁵

Moharrève [Mol] neve mutatja, hogy révhely lehetett. Elsőként 1323-ban említik ezt a települést.⁵⁶

A Becsénél [Novi Bečej] működő révet 1238. január 29-én IV. Béla király az ispotályos keresztéseknek adta azzal a kiváltsággal, hogy más szomszédos réveket, melyek III. Béla király uralkodása után létesítettek, meg kell szüntetni.⁵⁷

Az Árpád-korban a Tiszán huszonnégy átkelőhelyre vonatkozó adatot találunk, melyek egymástól kb. 0,5–80 km-re létesültek. Ezek között voltak jelentősebb révek (pl. Abád), melyek fontosabb útvonalak nyomvonalában helyezkedtek el; valamint voltak olyanok, amelyeket csak meghatározott időjárási viszonyok között használtak (pl. Örvény). Feltehető, hogy az írott kútfőkben megőrzött átkelőhelyek mellett mások (Titel, Adorján) is működtek már az Árpád-korban.

⁵⁰ 1247. április 14-én készült határjárása említette a tiszai révet.

⁵¹ BTOE I. 77.

⁵² Zsilinszky Mihály Csongrád megyéhez sorolja. Zsilinszky, 1897. 146.

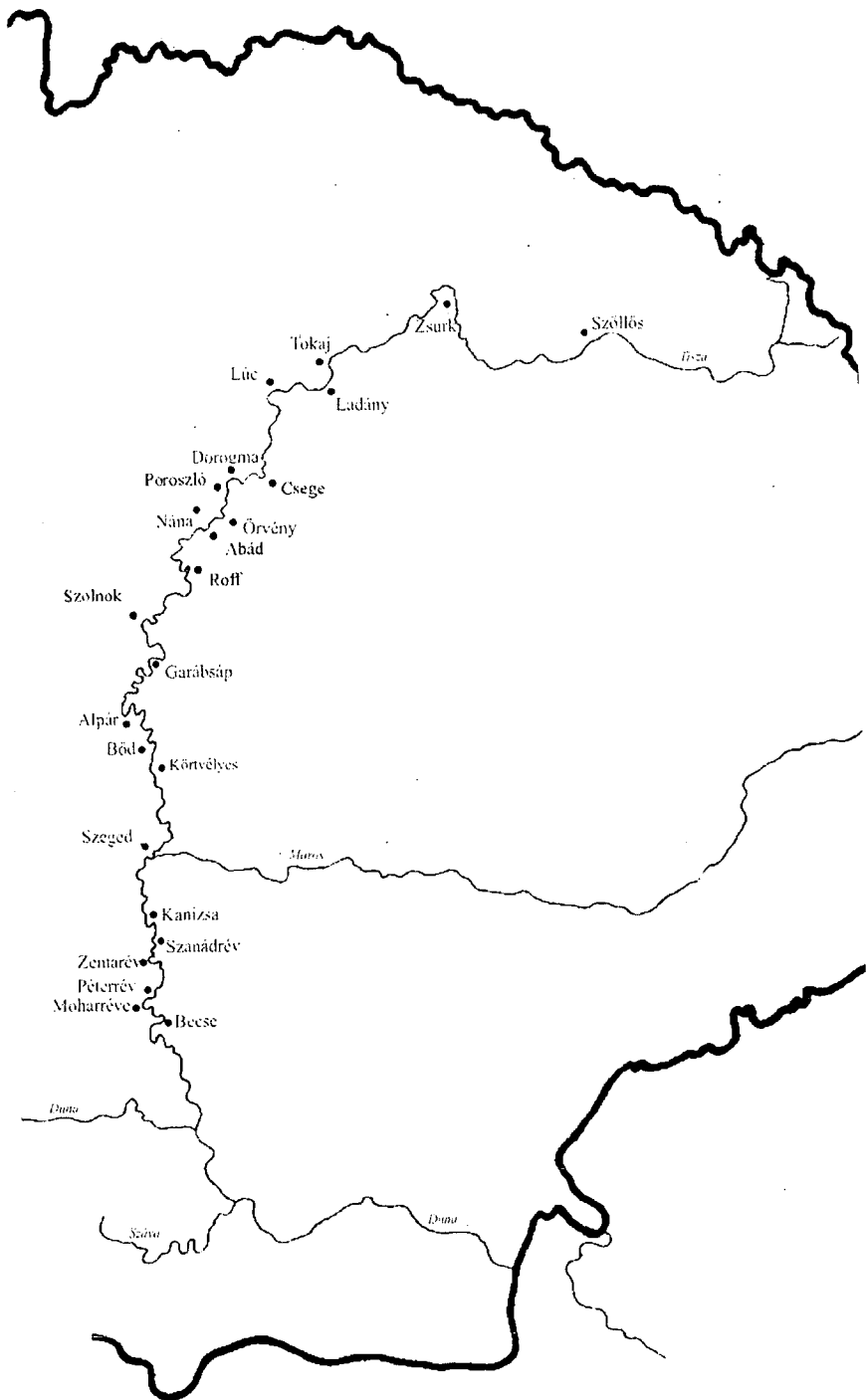
⁵³ DHA 282–285. (Reg. Arp. 26. sz.)

⁵⁴ Vö. DHA 281–282.

⁵⁵ ÁÚO VII. 242–245.

⁵⁶ A Zichi és Vasonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeő. I. Szerk.: Nagy Imre, Nagy Iván, Véghely Dezső. Pest 1871. 243–246. (Anjou-kori Oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. VII. Szerk.: Blazovich László–Géczi Lajos. Budapest–Szeged 1991. 340., 649., 653. sz.)

⁵⁷ Fejér IV/1. 104–111. (Reg. Arp. 637. sz.)

Crossing-places on river Tisza at the age of the Árpáds

The crossing-places (bridge, ferry, ford) were indispensable in the Middle Ages for travellers to traffic. All the crossing-places on river Tisza were ferries (24 ones) in the charters from the Arpadian period on river Tisza from Szöllös to Becse. There were important ferries by main roads (e. g. Abád), some ferries were used only at stated weather conditions. It is possible that other ferries (Titel, Adorján) were used on river Tisza at the age of the Árpáds, too.